Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου

Κ. Σβολόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.446](https://doi.org/10.12681/makedonika.446)

Copyright © 2014, Κ. Σβολόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σβολόπουλος Κ. (1981). Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου. *Μακεδονικά*, 21(1), 432–434.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.446>

Κωνστ. Ἄπ. Βακαλόπουλου, Οικονομική λειτουργία τοῦ μακεδονικοῦ καὶ θρακικοῦ χώρου στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα στὰ πλαίσια τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, Θεσσαλονίκη 1980, 80, σελ. 216.

Ἡ διερεύνηση τῶν συνθηκῶν ποὺ καθόρισαν καὶ χαρακτήρισαν στὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα, τὴν πολιτική, κοινωνική, οἰκονομική καὶ πολιτιστική θέση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔχει ἀποφέρει ἰδιαίτερα θετικούς καρπούς. Ἀν ἐξαίρεθῇ ἡ συστηματικὴ προσέγγιση ὁρισμένων καίριων προβλημάτων στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ἄμεσα κυρίως συνυφασμένων μὲ τὴν ἀνταγωνιστικὴ διαμάχη τῶν ἔθνотῶν γιὰ τὴν ἐπικράτηση στὴ Μακεδονία, ἣ καὶ κάποιες σποραδικὲς συμβολὲς μὲ ἀναφορά στὴν πολιτιστικὴ δραστηριότητα τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἐπισημανθεῖ ἔστω καὶ μιὰ ἀξία λόγου ἱστορικῆς σύνθεσης. Ἡ μελέτῃ εἰδικότερα τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων, καθοριστικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς δυναμικῆς παρουσίας τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν εὐρύτερο χώρο τῆς Νότιας Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, οὐδέποτε ἀναλήφθηκε μὲ τρόπο συστηματικόν. Καὶ τὸ βασικὸ αὐτὸ κενὸ ἀποβαίνει ἀκόμη περισσότερο αἰσθητὸ στὸ μέτρο ποὺ οἱ ἐρευνητὲς τῶν γειτονικῶν βαλκανικῶν κρατῶν στρέφουν συστηματικὰ τὴν προσοχή τους πρὸς τὴν ἴδια αὐτὴ κατεύθυνση. Ἡ πρώτη, ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῇ, γενικὴ προσέγγιση ὑπογραμμίζει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀνάγκη ὅχι μόνον γιὰ μιὰ παράλληλη γενικὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ εἰδικότερη συστηματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν φαινομένων ποὺ συνάπτονται μὲ τὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐξελίξεις στὸ χώρο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Ἡ πρωτοβουλία τοῦ κ. Κωνσταντίνου Βακαλόπουλου νὰ χαράξῃ μιὰ καίρια τομὴ στὴ διερεύνηση τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς στὴ γεωγραφικὴ αὐτὴ γεωγραφικὴ περιοχὴ θὰ ἦταν καὶ ἀπὸ μόνῃ αὐτὴ τὴν ἀποψη ἀξία γιὰ ἰδιαίτερη ἐξαρση. Ἡ συμβολὴ τοῦ ὁμoς τείνει νὰ πάρει καὶ πιὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο στὸ μέτρο ποὺ ἡ ἐρευνὰ τοῦ συνδυάζει τὴν ἀξιοποίηση βασικῶν ἀρχεακῶν πηγῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ μὲ τὴν ἱκανότητα γιὰ προσέγγιση τῶν ἰδιόμορφων οἰκονομικῶν φαινομένων. Ἀναντίρρητα, ἡ καθυστέρηση στὴν ἀνάληψη ἀνάλογων μελετῶν ἦταν σὲ σημαντικὸ βαθμὸ συναρτημένη μὲ τὴ δυσχέρεια στὴν προσπέλαση τοῦ ἀναγκαίου πρωτογενoῦς ὕλικου ἀφενoῦς, καὶ στὴ διαπραγμάτευση τῶν εἰδικότερων οἰκονομικῶν προβλημάτων ἀφετέρου. Ἡ βασικὴ ἀνταπόκριση τοῦ σ. στίς ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις τοῦ θέματος θὰ ἦταν δυνατό, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, νὰ θεωρηθεῖ σὰ συνεισφορά διττὰ ἐνδιαφέρουσα.

Ὁ κ. Κ. Βακαλόπουλος ἀντλήσῃ τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς μελέτης τοῦ ἀπὸ τὰ διπλωματικὰ ἀρχεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τὰ κρατικὰ ἀρχεῖα τῆς Μ. Βρετανίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Ὅπως δὴποτε, οἱ προξενικὲς ἐκθέσεις ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ συνθέτουν τὴ σχετικὰ ἁμεσότερα προσιτὴ ἀλλὰ καὶ περισσότερον ἀξιόλογη ἀρχεακὴ πηγὴ μὲ ἀναφορά στὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης. Ἡ παλαιότερη δημοσίευση, ἰδίως ἀπὸ τὸν Ν. Michoff (*Contribution à l'histoire du commerce de la Turquie et de la Bulgarie*), ὁρισμένων προξενικῶν ἐκθέσεων —γαλλικῶν κυρίως— θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ ἀνταποκριθεῖ στίς ἀπαιτήσεις γιὰ μιὰ καθολικὴ συνθετικὴ θεώρηση τῶν φαινομένων. Κάτω ἀπὸ αἱ συνθήκες αὐτές, μόνῃ ἡ ἀναδίφηση τοῦ ἀδημοσίεου πρωτογενoῦς διπλωματικοῦ ὕλικου προσφερόταν γιὰ νὰ παράσχει τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴ συστηματικὴ διαπραγματεύσει τοῦ θέματος. Ἀσφαλὲς, ἡ πιθανὴ ἀναζήτηση στὸ μέλλον ὁρισμένων ἐπιμέρους ποσοτικῶν μεγεθῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐμπορικὴ διακίνηση στὴ νότια Βαλκανικὴ καὶ τὴ δυτικὴ Εὐρώπῃ θὰ ἦταν δυνατό νὰ συνδυασθεῖ μὲ τὴ διερεύνηση καὶ ἀρχεῖων εἰδικότερης προελεύσεως (ἀρχεῖα τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Μασσαλίας, συλλογὲς Ἑθνικῶν Ἀρχείων τῆς Γαλλίας, ἀρχεῖα ἰταλικῶν πόλεων κ.λπ.). Ἡ ὑπογράμμιση, ἐν τούτοις, τῆς ἀπώτερης αὐτῆς προοπτικῆς δὲν ἀναιρεῖ τὴ διαπίστωση γιὰ τὴ βασικὴ συμβολὴ τῆς ἀρχεακῆς ἐ-

ρευνας του κ. Βακαλόπουλου ή όποια και συνδυάζεται με μία ιδιαίτερα ίκανοποιητική βιβλιογραφική ενημέρωση πάνω στα πορίσματα των παλαιότερων και νεώτερων έρευνών τόσο στον ευρύτερο διεθνή όσο και στον ειδικότερο έπιστημονικό χώρο της Βαλκανικής.

Παρά τη βασική ένταξη του στον κύκλο των έρευνών της νεώτερης έλληνικής ιστορίας, ό κ. Κ. Βακαλόπουλος αντιμετώπιζει θετικά και τά κυρία οικονομικά φαινόμενα—στη γενική θεώρηση και την ειδικότερη προβληματική τους. 'Η συνακόλουθη—κάτω από τις συνθήκες αυτές—άξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχει τó άρχαιακό ύλικό άνοίγει μία ενδιαφέρουσα προοπτική και στο έπίπεδο της ιστορίας του οικονομικού βίου στο χώρο της νότιας Βαλκανικής. 'Αλλ' άκριβώς ή ιδιαιτερία του αντικειμένου της μελέτης, στο μέτρο που συνέχεται με την προσφυγή σε μεθόδους διαφορετικής κλαδικής προελεύσεως, τείνει νά ξεξηγήσει και την παράθεση όχι μόνο των εισαγωγικών αλλά και των συμπερασματικών παρατηρήσεων του συγγρ. στο πρώτο μέρος της μελέτης. 'Η άμεση, πράγματι, συνάρτηση των οικονομικών φαινομένων στο έσωτερικό της 'Οθωμανικής αυτοκρατορίας—στον τομέα της παραγωγής όσο και του έμπορίου—με τά ευρύτερα κυκλώματα, τις πιέσεις και τις άνάγκες της παγκόσμιας άγοράς, θά καθιστούσε άπρόσφορη—κατά την προφανή άποψη του σ.—την άνάλυση των ποσοτικών δεδομένων που περιλαμβάνονται στα έπόμενα τμήματα της μελέτης, χωρίς νά έχει παρασχεθεί στον αναγνώστη ή δυνατότητα νά τά έντάξει στον ευρύτερο διεθνή περίγυρο, καθοριστικό γιά τη διαμόρφωσή τους. 'Η βασική αυτή αντίληψη στην όλη διάταξη της όλης έξηγεί πιθανότατα και τό διαταγμό του—ίσως και γιά νά μήν έπαναλάβει προγενέστερες παρατηρήσεις—νά προχωρήσει σε μία περισσότερη συνθετική θεώρηση των τοπικών φαινομένων που καλύπτουν τό δεύτερο κυρίως μέρος της μελέτης.

Συγκεκριμένα, ό σ., σ' ένα κεφάλαιο εισαγωγικό (σσ. 9-25), εξετάζει τη γενική οικονομική και κοινωνική κατάσταση στη νότια Μακεδονία και τη Θράκη σε συνάρτηση με την ευρύτερη διεθνή συγκυρία της εποχής. Στο πρώτο, αντίθετα, κεφάλαιο της μελέτης του διερευνά την έσωτερική όψη του ίδιου φαινομένου και τις καθοριστικές συνθήκες της οικονομικής και κοινωνικής κατάστάσεως στο γεωγραφικό αυτό χώρο, με άναφορά στη λειτουργία του τοπικού και στις έπιπτώσεις από τό Χάτι Σερρίο του 1839 και τό Χάτι Χουμαγιούν του 1856. Τό αντικείμενο του Β' κεφαλαίου (σσ. 38-54) έντοπίζεται στην ειδικότερη εξέταση της οικονομικής λειτουργίας στο χώρο της σημερινής έλληνικής κεντρικής Μακεδονίας, με σημεία βασικής άναφοράς τη Θεσσαλονίκη και τις Σέρρες. 'Ακολουθεί ή έπισήμανση των χαρακτηριστικών στοιχείων της διαχρονικής εξέλιξεως του έσωτερικού έμπορίου της Θεσσαλονίκης (κεφ. Γ', σσ. 55-86), ένw στα δύο τελευταία κεφάλαια επεκτείνεται ή διερεύνηση των οικονομικών όρων στο χώρο της νότιας, σημερινής έλληνικής, Μακεδονίας και Θράκης με την εξέταση των ειδικών συνθηκών στο σαντζάκι της Δράμας (κεφ. Δ', σσ. 87-124) και στην άνατολική Θράκη (κεφ. Ε', σσ. 125-147).

Στην ειδικότερη σύνθεσή τους, τό εισαγωγικό κεφάλαιο και τά κεφ. Α' και Γ' διαφέρουν αισθητά από τά κεφ. Β', Δ' και Ε'. Στα πρώτα ή συνθετική και συχνά πολύπλευρη διαπραγμάτευση των φαινομένων, χαρακτηρισμένη και από την πυκνότητα της διατυπώσεως, είναι άμεσότερα αισθητή· τά τελευταία χαρακτηρίζονται από την παράθεση ιδιαίτερα χρήσιμων, άγνώστων βασικά ως σήμερα, ποσοτικών στοιχείων. 'Η διαφοροποίηση αυτή δέν ύποδηλώνει άναγκαστικά μία βασική άνεπάρκεια στην άνάλυση των φαινομένων που άποδίδονται περιγραφικά, έφόσον ή αιτιώδης συνάρτησή τους με τη διεθνή και την έσωτερική οικονομική και κοινωνική συγκυρία έχει ήδη έπισημανθεί στα πρώτα κεφάλαια. Θά ήταν όμως ίσως σκόπιμο νά είχε έπιχειρηθεί μία περισσότερη σφαιρική εξέταση και των επί μέρους αυτών φαινομένων—έστω και με την έπισήμανση των κενών που δέν στάθηκε δυνατό ό συγγρ. νά καλύψει παρά την τόσο έκτεταμένη διερεύνηση των άναξιοποιήτων ως σήμερα διπλωματικών άρχαιακών πηγών—έλληνικών και ξένων.

Οι επιφυλάξεις που θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν συνέχονται κυρίως με την επισήμανση άβλεψιών, συχνά τυπογραφικών (άδυναμία περισσότερο αίσθητή στους πίνακες). Στο σημείο αυτό οφείλει να καταλογισθεί στο σ. σπουδή ασυμβίβαστη με τη σοβαρότητα της όλης προσπάθειάς του. Παράλληλα, θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν και δύο ειδικότερες—μεθοδολογικές— παρατηρήσεις: 'Η παράθεση—σέ μία ή δύο περιπτώσεις—εκτενών άποσπασμάτων από εκθέσεις και μάλιστα στο πρωτότυπό τους—παρά το άναμφισβήτητο ενδιαφέρον των κειμένων—τείνει να διασπάσει το ρυθμό της συνθέσεως· ό τρόπος, τέλος, παραπομπής στα προξενικά έγγραφα δεν είναι εσφαλμένος ή άσπής, αλλά θα άναποκρινόταν πληρέστερα στην άνάγκη για ένημέρωση του άναγνώστη άν συμπεριλάμβανε—πέρα από τά στοιχεία του φακέλου—τό όνομα του άποστολέα και την άκριβή ήμερομηνία της άποστολής του.

Συμπερασματικά, παρά τή διατύπωση όρισμένων επιμέρους επιφυλάξεων, οφείλω να ύπογραμμίσω τή θετική συμβολή της μελέτης του κ. Κ. Βακαλόπουλου στο έπίπεδο τόσο της έρευνας της νεώτερης έλληνικής Ιστορίας όσο και της διερευνήσεως των ειδικότερων οικονομικών φαινομένων στο νευραλγικό γεωγραφικό χώρο της σημερινής έλληνικής Μακεδονίας και Θράκης. 'Η πρωτοτυπία και ή σημασία της έπιλογής του αντικειμένου, ή άναδίφηση των βασικών πρωτογενών πηγών, ή προσέγγιση των πολύπλευρων όσο και δυσχερών προβλημάτων που συνέχονται με τό άντικείμενο της μελέτης, ύπογραμμίζουν τή συνεισφορά του κ. Κ. Βακαλόπουλου σ' ένα πεδίο που δεν είχε προσελκύσει ως σήμερα τό έρευνητικό ενδιαφέρον των 'Ελλήνων Ιστορικών. Οί συμπερασματικές διαπιστώσεις της μελέτης διαφωτίζουν άγνωστες πτυχές και έπαληθεύουν άνεπιβεβαίωτες ύποθέσεις με άντικείμενο τόσο τις γενικότερες οικονομικές και κοινωνικές ζυμώσεις, όσο και τόν ειδικότερο ρόλο του έλληνισμού της νότιας Βαλκανικής στη διάρκεια μιάς κρίσιμης, από κάθε άποψη, ιστορικής περιόδου.

Κ. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Γεωργίου Γ. Γούναρη, Οί τοιχογραφίες των 'Αγίων 'Αποστόλων και της Παναγίας Ρωσιώτισσας στην Καστοριά, Θεσσαλονίκη 1980, 80, σσ. 196 + σχέδ. 4 + πίν. άσπρόμ. 50 (Δημοσιεύματα της ΕΜΣ. Μακεδονική Βιβλιοθήκη, άρ. 56).

Τό ύπό κρίση βιβλίο κυκλοφόρησε για πρώτη φορά τό 1978, όταν ύποβλήθηκε με έπιτυχία ως διδακτορική διατριβή στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στη νέα έκδοση δεν έχουν επέλθει άλλαγές σέ σχέση με τήν πρώτη δημοσίευση, εκτός μόνο από μία προσθήκη, στο τέλος του κειμένου, που αναφέρεται σέ πρόσφατο δημοσίευμα.

'Η διατριβή του Γ. Γούναρη άποτελεί ένα ακόμη βήμα στην προσπάθεια για τήν παρουσίαση της καλλιτεχνικής δημιουργίας στον έλληνικό, αλλά και γενικότερα στο βαλκανικό χώρο, κατά τούς πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας. Παράλληλα ή μελέτη και δημοσίευση των δύο ζωγραφικών μνημείων της Καστοριάς άποτελεί σημαντική συμβολή στην έρευνα της καλλιτεχνικής κληρονομιάς αυτής της πόλεως.

Στόν πρόλογο του βιβλίου (σ. 7-8) ό Γ. Γούναρης τονίζει τήν άνάγκη για τή συστηματικότερη μελέτη της ζωγραφικής κατά τό 15ο και 16ο αιώνα, ενώ άνάμεσα στα άλλα κάνει και μία σύντομη άναφορά στα παλαιότερα δημοσιεύματα τά σχετικά με τά δύο μνημεία που παρουσιάζει. Στη συνέχεια παραθέτει πίνακα περιεχομένων και συνομιογραφίων (σ. 9-11), καθώς και συνοπτική βιβλιογραφία (σ. 13-19) κατανεμμένη σέ έλληνογλώσσα και ξενόγλώσσα δημοσιεύματα. Τό κείμενο του βιβλίου χωρίζεται σέ δύο βασικά μέρη,